

Hamlet i Fortynbras w wierszu Herberta

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Film](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: William Szekspir, *Hamlet*, tłum. Józef Paszkowski, Warszawa 1986, s. 73.
- Źródło: William Szekspir, *Hamlet*, tłum. Józef Paszkowski, Warszawa 1986, s. 71.
- Źródło: Janusz Sławiński, *Zbigniew Herbert: mowa upośredniona*, [w:] tegoż, *Przypadki poezji*, Kraków 2001, s. 269–271.
- Źródło: Zbigniew Herbert, *Tren Fortynbrasa*, [w:] tegoż, *Wiersze zebrane*, oprac. Ryszard Krynicki, Kraków 2011, s. 271–272.
- Źródło: William Szekspir, *Hamlet*, tłum. Józef Paszkowski, Warszawa 1961, s. 178.
- Źródło: William Szekspir, *Hamlet*, tłum. Józef Paszkowski, Warszawa 1986, s. 174.
- Źródło: William Szekspir, *Hamlet*, tłum. Józef Paszkowski, Warszawa 1986, s. 97.
- Źródło: William Szekspir, *Hamlet*, tłum. Józef Paszkowski, Warszawa 1986, s. 177–179.
- Źródło: William Szekspir, *Hamlet*, tłum. Józef Paszkowski, Warszawa 1961, s. 165.
- Źródło: William Szekspir, *Hamlet*, tłum. Józef Paszkowski, Warszawa 1986, s. 66.
- Źródło: William Szekspir, *Hamlet*, tłum. Józef Paszkowski, Warszawa 1986, s. 31.
- Źródło: William Szekspir. *Hamlet*. tłum. Józef Paszkowski. Warszawa 1986. s. 27–28.

- Źródło: Jan Kott, *Hamlet połowy wieku*, [w:] tegoż, *Szekspir współczesny*, Kraków 1990, s. 93–95.
- Źródło: William Szekspir, *Hamlet*, tłum. Józef Paszkowski, Warszawa 1986, s. 130–131.
- Źródło: Kazimierz Wyka, *Tren Fortynbrasa*, „Literatura” 1972, nr 7, s. 3–4.

Hamlet i Fortynbras w wierszu Herberta

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Wystawienie na scenie *Hamleta* Williama Szekspira bez żadnych skrótów zajmuje od 5 do 6 godzin, podczas których jedynie przez kilka minut występuje przed widzami aktor grający norweskiego księcia Fortynbrasa. Część reżyserów usuwa tę postać ze swoich przedstawień, uznając ją za epizodyczną i zbędną. Jednak niektórzy interpretatorzy angielskiego dramatu podkreślają, że Fortynbras jest niemal tak samo ważny jak Hamlet – bez obecności Norwega duński królewicz nie może być w pełni zrozumiany.

Twoje cele

- Porównasz charakterystykę Hamleta i Fortynbrasa w dramacie *Hamlet* Williama Szekspira oraz liryku *Tren Fortynbrasa* Zbigniewa Herberta.
- Porównasz relacje między Hamletem a Fortynbrasem w dramacie *Hamlet* Williama Szekspira oraz liryku *Tren Fortynbrasa* Zbigniewa Herberta.
- Określisz cechy dwóch wzorców męskości obecnych w *Trenie Fortynbrasa* Zbigniewa Herberta.
- Zrobisz notatkę poświęconą różnym interpretacjom *Trenu Fortynbrasa* Zbigniewa Herberta.

Zbigniew Herbert – poeta kultury

Zbigniew Herbert

Źródło: domena publiczna.

Zbigniew Herbert (1924–1998) – polski twórca liryków, dramatów i esejów, często jest nazywany „poetą kultury”. Takie miano wynika z faktu, że Herbert odwoływał się w swoich utworach do kultury, zwłaszcza śródziemnomorskiej. Nawiązania dotyczą sztuki powstałej w różnych epokach, przede wszystkim w antyku, średniowieczu, renesansie i baroku. W poezji, dramaturgii oraz eseistyce Herberta pojawia się zjawisko **intertekstualności**, które polega na odnoszeniu się tekstu literackiego do innego dzieła. W opracowaniach dotyczących twórczości Herberta podkreśla się, że powtórzenia i nawiązania nie mają charakteru odtwórczego, lecz polegają na **reinterpretacji**, czyli na nowym, niespotykanym dotąd w tradycji odczytaniu danego utworu czy motywu.

Taka postawa jest widoczna już w pierwszym tomiku poety pod tytułem *Struna światła* (1956), ale dotyczy również trzeciego zbioru w dorobku Herberta, zatytułowanego *Studium przedmiotu* (1961). Znalazł się w nim wiersz *Tren Fortynbrasa*, który powstał na początku września 1956 roku, a ukazał się rok później w czasopiśmie „Po prostu”.

Fortynbras jako bohater szekspirowski

Wśród współczesnych szekspirologów dominuje przekonanie, że Fortynbras to epizodyczna, ale przy tym bardzo ważna postać w dramacie *Hamlet*. Pogląd ten wyraził Jan Kott (1914–2001), polski krytyk i teoretyk teatralny:

((Jan Kott

Hamlet połowy wieku

Hamlet jest teatrem. Jest teatrem, to znaczy jest scenariuszem i rolami. Ale jeżeli jest scenariuszem, to trzeba zacząć od sprawy Fortynbrasa. Bo o scenariuszu *Hamleta* rozstrzyga Fortynbras. Tak sobie wyobrażam, że zaczął próby analityczne z *Hamleta* współczesny reżyser. [...] »Reżyserze – wstanie na to może jeden ze

starszych aktorów, który miał zagrać Poloniusza, i spyta: - czy *Hamlet* jest sztuką polityczną?« [...]

Reżyser zamyśli się [...] i powie cicho [...]: »A może to zależy do tego, kim będzie nasz Fortynbras?«

Mówi się tym młodym Fortynbrasie wiele razy. [...] Do niego należą ostatnie słowa i ostatnie gesty tego krwawego dramatu.

Kim jest ten młody królewicz norweski? Co ma reprezentować? Ślepy los, bezsens świata czy zwycięstwo sprawiedliwości? [...] Szekspir nam tylko dał jego imię. Ale to imię jest znaczące, Fortynbras – „forte Baccio”. Fortynbras – mąż silnej ręki. Chłopak młody i krzepki. [...]

I z czarującym uśmiechem mówi: »Uprzątnąć mi zaraz te trupy. Teraz ja będę waszym królem«.

Źródło: Jan Kott, *Hamlet połowy wieku*, [w:] tegoż, *Szekspir współczesny*, Kraków 1990, s. 93–95.

Fortynbras w *Hamlecie* Williama Szekspira

W dramacie *Hamlet* Williama Szekspira Fortynbras jest bohaterem, o którym się mówi. Sam pojawia się zaledwie dwukrotnie: gdy z armią norweską idzie przez Danię, by dotrzeć do Polski, od której chce odzyskać niewielki kawałek ziemi, oraz gdy po powrocie z wojny trafia do Danii w chwili śmierci Klaudiusza, Laertes, Gertrudy i Hamleta:

((William Szekspir

Hamlet

Akt I, sc. 1

Horacy:

Ostatni duński monarcha, którego
Obraz dopiero co nam się ukazał,
Był, jak wiadomo, zmuszony do boju
Przez norweskiego króla, Fortynbrasa,
Zazdroszczącego mu jego potęgi.
Mężny nasz Hamlet [...]
Położył trupem tego Fortynbrasa,
Który na mocy aktu, pieczęciami
Zatwierdzonego i uświęconego
Wojennym prawem, był obowiązany

Części swych krajów ustąpić zwycięzcy.

[...]

Owóz syn tego, panie, Fortynbrasa,
Awanturycznym pobudzony szałem,
Zgromadził teraz zebraną po różnych
Kątach Norwegii, za strawę i **jurgielt**,
Tłuszczę bezdomnych **wagabundów** w celu,
Który bynajmniej nie trąci tchórzostwem,
A który, jak to nasz rząd odgaduje,
Nie na czym innym się zasadza, jeno
Na odebraniu nam siłą oręża
W drodze przemocy **wyż rzeczonych** krain,
Które utracił był jego poprzednik.

Źródło: William Szekspir, *Hamlet*, tłum. Józef Paszkowski, Warszawa 1986, s. 27-28.

William Szekspir

Hamlet

Akt I, sc. 2

Król Klaudiusz:

A teraz wiedzcie, że młody Fortynbras

[...]

Nie zaniedbuje naglić nas przez posłów
O zwrot tych krain, które prawomocnie,
Za sprawą świętej pamięci Hamleta,
Brata naszego, z rąk jego rodzica
Przeszły na własność Danii. [...]

Wzywamy tym pismem

Stryja młodego Fortynbrasa, dzisiaj
Króla Norwegii, który, z sił opadły,
Obłożnie chory, może i nie słyszał
O tych zabiegach swojego synowca,
Aby powstrzymał go od dalszych kroków
W tej sprawie, aby mu wzbronił zbierania

Wojsk i **zaciągów** złożonych wszak z jego
Wiernych poddanych.

Źródło: William Szekspir, *Hamlet*, tłum. Józef Paszkowski, Warszawa 1986, s. 31.

William Szekspir

Hamlet

Akt I, sc. 2

Król Klaudiusz:

Cóż nam śle przez was nasz brat, król norweski?

Woltymand:

Najuprzejmiejszych pozdrowień zamianę.

Na **przełożenie** nasze kazał zaraz

Wstrzymać zaciągi swojego synowca [...].

Rozjątrzony

Takim niegodnym korzystaniem z jego

Późnego wieku i niemocy, kazał

Zatrzymać gońcom Fortynbrasa, który

Z pokorą stawił się i, wysłuchawszy

Napomnień stryja, przysiągł wobec niego,

Że póki życia nigdy przeciw waszej

Królewskiej mości nie wzniesie oręża:

Czym ucieszony starzec trzy tysiące

Koron **intraty** rocznej mu przeznaczył

I owe wojska, przezeń zwerbowane,

Użyć pozwolił mu przeciw Polakom.

Źródło: William Szekspir, *Hamlet*, tłum. Józef Paszkowski, Warszawa 1986, s. 66.

William Szekspir

Hamlet

Akt IV, sc. 4

Fortynbras:

Mości rotmistrzowi, idź, pozdrów ode mnie

Duńskiego króla; powiedz mu, że wskutek

Przyrzeczeń, jakie od niego otrzymał,

Fortynbras prosi go o **glejt** do przejścia
Przez duńskie kraje. [...]
Jeżeli jego królewska mość będzie
Miała co do nas, to mu przyjdziem oddać
Należną czołobitność. Tak mu powiedz.

Źródło: William Szekspir, *Hamlet*, tłum. Józef Paszkowski, Warszawa 1961, s. 165.

William Szekspir

Hamlet

Akt IV, sc. 4

Hamlet: [...] Doprawdy,
Nie mogę tego pojąć, że aż dotąd
Mówię do siebie: trzeba to uczynić,
I kończę na tym, kiedy mi do czynu
Nie brak powodów, woli, sił i środków.
Przykłady, wielkie jak świat, stoją przecie
Przedemną; choćby to wojsko tak liczne
I tak zasobne, pod wodzą takiego
Młodego księcia, który, zapalony
Szlachetną żądzą sławy, lekceważy
Ukrytą szalę wypadków i chętnie,
Co jest doczesne i przemijające,
Na sztych wystawia **hazardom**, zagładzie,
Za co? za marną łupinę orzecha.
Prawdziwie wielkim być to nie wojować
O byle głupstwo bez wielkiej przyczyny,
Lecz wielkomyślnie o źdźbło nawet walczyć,
Gdzie honor każe.

Źródło: William Szekspir, *Hamlet*, tłum. Józef Paszkowski, Warszawa 1986, s. 130-131.

William Szekspir

Hamlet

Akt V, sc. 2

Hamlet:

Cóż to
Za zgiełk wojenny?

Ozryk:

To młody Fortynbras,
Wracając z polskiej wojny, daje salwy
Angielskim posłom.

Hamlet:

Żegnam cię, Horacy;
Potęga jadu mroczy zmysły moje.

[...]

Lecz przepowiadam ci, że wybór padnie
Na Fortynbrasa. Za nim, konający,
Głos daję; powiedz mu to i opowiedz,
Co poprzedziło. Reszta jest milczeniem.

Umiera

[...]

Fortynbras i posłowie angielscy z orszakiem swoim wchodzą.

Fortynbras:

Czy zniszczenie
Tron tu obrało sobie? Dumna śmierci,
Jakież dziś święto w twym ciemnym królestwie.
Żeś tak morderczo za jednym zamachem,
Tyle książęcych głów ścięła!

[...]

Co się mnie tyczy, z boleścią przyjmuję,
Co mi przyjazny los zdarza; mam bowiem
Do tego kraju z dawien dawna prawa,
Które obecnie muszę poprzeć.

[...]

Niech czterech dowódców

Złoży Hamleta, jako bohatera,
Na wywyższeniu, niewątpliwie bowiem
Byłby był wzorem królów się okazał
Dożywszy berła; a gdy orszak ciało
Jego niosący postępować będzie,
Niechaj muzyka i salwy rozgłośnie,
Czym był, zaświadczą. Podnieście te zwłoki.
Bo nie to miejsce, lecz pobojuwisko
Godne oglądać takie widowisko.
Kaźcie dać ognia z dział.

Źródło: William Szekspir, *Hamlet*, tłum. Józef Paszkowski, Warszawa 1986, s. 177–179.

Tekst wiersza

((Zbigniew Herbert

Tren Fortynbrasa

dla M.C.

Teraz kiedy zostaliśmy sami możemy porozmawiać księżę jak
mężczyzna z mężczyzną
choć leżysz na schodach i widzisz tyle co martwa mrówka
to znaczy czarne słońce o złamanych promieniach
Nigdy nie mogłem myśleć o twoich dłoniach bez uśmiechu
i teraz kiedy leżą na kamieniu jak strącone gniazda
są tak samo bezbronne jak przedtem To jest właśnie koniec
Ręce leżą osobno Szpada leży osobno Osobno głowa
i nogi rycerza w miękkich pantoflach

Pogrzeb mieć będziesz żołnierski chociaż nie byłeś żołnierzem
jest to jedyny rytuał na jakim trochę się znam
Nie będzie gromnic i śpiewu będą lonty i huk
kir wleczony po bruku hełmy podkute buty konie artyleryjskie
werbel werbel wiem nic pięknego
to będą moje manewry przed objęciem władzy
trzeba wziąć miasto za gardło i wstrząsnąć nim trochę

Tak czy owak musiałeś zginąć Hamlecie nie byłeś do życia
wierzyłeś w kryształowe pojęcia a nie glinę ludzką
żyłeś ciągłymi skurczami jak we śnie łowiłeś chimery
łapczywie gryzłeś powietrze i natychmiast wymiotowałeś
nie umiałeś żadnej ludzkiej rzeczy nawet oddychać nie umiałeś

Teraz masz spokój Hamlecie zrobiłeś co do ciebie należało
i masz spokój **Reszta nie jest milczeniem** ale należy do mnie
wybrałeś część łatwiejszą efektowny sztych
lecz czymże jest śmierć bohatera wobec wiecznego czuwania
z zimnym jabłkiem w dłoni na wysokim krześle
z widokiem na mrowisko i tarczę zegara

Żegnaj księżę czeka na mnie projekt kanalizacji
i dekret w sprawie prostytutek i żebraków
muszę także obmyślić lepszy system więzień
gdyż jak zauważyłeś słusznie **Dania jest więzieniem**
Odchodzę do moich spraw Dziś w nocy urodzi się
gwiazda Hamlet Nigdy się nie spotkamy
to co po mnie zostanie nie będzie przedmiotem tragedii

Ani nam witać się ani żegnać żyjemy na archipelagach
a ta woda te słowa cóż mogą cóż mogą księżę

Źródło: Zbigniew Herbert, *Tren Fortynbrasa*, [w:] tegoż, *Wiersze zebrane*, oprac. Ryszard Krynicki, Kraków 2011, s. 271–272.

Słownik

intertekstualność

(łac. *inter* – między) – określenie zjawiska, które polega na odnoszeniu się tekstu literackiego do innego tekstu, np. za pomocą cytatów; pojęcie stosowane w badaniach nad literaturą

reinterpretacja

(łac. *re* – na nowo; łac. *interpretatio* – wyjaśniać) – ponowna interpretacja czegoś, często odmienna od dotychczasowych odczytań i komentarzy

tren

(gr. *thrēnos* – głośno płakać) – ukształtowany w starożytnej Grecji gatunek liryki funeralnej (żałobnej) o charakterze pieśni lamentacyjnej, w której wyrażony jest żal po śmierci bohatera, połączony z pochwałą jego zalet i czynów

Film

Polecenie 1

Obejrzyj film i wysłuchaj opowieści dr. hab. Andrzeja Franaszka na temat wiersza Zbigniewa Herberta *Tren Fortynbrasa*. Sporządź notatkę, w której sformułujesz odpowiedź na pytanie: „Po czyjej stronie stoi Zbigniew Herbert: Hamleta czy Fortynbrasa?”

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D5Ejgsp24>

Film dotyczący utworu "Tren Fortynbrasa" Zbigniewa Herberta.

Polecenie 2

Dlaczego *Tren Fortynbrasa* można uznać za przełomowy w twórczości Zbigniewa Herberta?
O czym świadczy dedykacja dla *M.C.*? Sformułuj odpowiedź w co najmniej pięciu zdaniach.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Przyporządkuj zgromadzone fakty i cechy Hamletowi i Fortynbrasowi.

zabójca Poloniusza, on wypowiada ostatnie słowa dramatu, pod koniec akcji sztuki obejmuje władzę w Danii, Klaudiusz pozwala mu uderzyć na Polskę, księżę duński, jego ojciec zginął, biorąc udział w bitwie duńsko-norweskiej, zakochany w Ofelii, jego ojciec zginął otruty przez brata, namawiany przez ducha ojca do zemsty, jest bratankiem Klaudiusza, syn Gertrudy, księżę norweski, jego przyjaciółmi są Horacy, Rozenkranc i Gildenstern, jego imię oznacza „silnie uzbrojony”

Hamlet	
Fortynbras	

Ćwiczenie 2

Czy w dramacie *Hamlet* Williama Szekspira nastawienie Fortynbrasa do Hamleta było podobne do tego, które norweski książę przejawiał w *Trenie Fortynbrasa* Zbigniewa Herberta? Odpowiedź uzasadnij własnymi słowami.

” William Szekspir

Hamlet

Akt V, sc. 2

Fortynbras:

Niech czterech dowódców
Złoży Hamleta, jako bohatera,
Na wywyższeniu, niewątpliwie bowiem
Byłby był wzorem królów się okazał
Dożywszy berła; a gdy orszak ciała
Jego niosący postępować będzie,
Niechaj muzyka i salwy rozgłośnie,
Czym był, zaświadczą. Podnieście te zwłoki.
Bo nie to miejsce, lecz pobojuwisko
Godne oglądać takie widowisko.
Kaźcie dać ognia z dział.

Źródło: William Szekspir, *Hamlet*, tłum. Józef Paszkowski, Warszawa 1986, s. 177–179.

Ćwiczenie 3

Czy obraz norweskiego księcia zawarty w *Trenie Fortynbrasa* Zbigniewa Herberta pokrywa się z opiniami Hamleta na temat Fortynbrasa w dramacie Szekspira? Odpowiedź uzasadnij własnymi słowami.

” William Szekspir

Hamlet

Akt IV, sc. 4

Hamlet: [...] Doprawdy,
Nie mogę tego pojąć, że aż dotąd
Mówię do siebie: trzeba to uczynić,
I kończę na tym, kiedy mi do czynu
Nie brak powodów, woli, sił i środków.
Przykłady, wielkie jak świat, stoją przecie
Przedemną; choćby to wojsko tak liczne
I tak zasobne, pod wodzą takiego
Młodego księcia, który, zapalony
Szlachetną żądzą sławy, lekceważy
Ukrytą szalę wypadków i chętnie,
Co jest doczesne i przemijające,
Na sztych wystawia [hazardom](#), zagładzie,
Za co? za marną łupinę orzecha.
Prawdziwie wielkim być to nie wojować
O byle głupstwo bez wielkiej przyczyny,
Lecz wielkomyślnie o źdźbło nawet walczyć,
Gdzie honor każe.

Źródło: William Szekspir, *Hamlet*, tłum. Józef Paszkowski, Warszawa 1986, s. 130–131.

Ćwiczenie 4

Na początku utworu Zbigniewa Herberta Fortynbras zapowiada: „możemy porozmawiać książkę jak / mężczyzna z mężczyzną”. Dalsza część wiersza przedstawia dwie odmienne koncepcje męskości. Na czym one polegają? Wypełnij tabelę, w której podasz cechy dwóch różnych wzorców męskości.

Ćwiczenie 5

W języku potocznym funkcjonuje określenie „hamletyzować”, oznaczające przesadne wahanie się, brak umiejętności podjęcia decyzji. Wykorzystując treść *Trenu Fortynbrasa* Zbigniewa Herberta, stwórz definicję pojęcia: „fortynbrasować”.

Ćwiczenie 6

Przeczytaj wypowiedź polskiego krytyka literatury, Kazimierza Wyki, i odpowiedz na pytanie: po której stronie – według krytyka – opowiada się Z. Herbert: Hamleta czy Fortynbrasa?

” Kazimierz Wyka

Tren Fortynbrasa

Herbert [...] podejmuje dyskusję na temat, co w ogólnym porządku rzeczywistości winno być dla człowieka ważniejsze, będąc ważniejszym dla Fortynbrasa.

Czy „wielka dezintegracja” i wielka dezorganizacja wszelkiego porządku i konstrukcji ludzkiej, jaką częstokroć przynosi historia, a nieuchronnie śmierć? Czy wprost przeciwnie – „próba integracji”, ładu i sensu, przez człowieka nadawana jego egzystencji, jego kulturze i jego historii? [...] Podkreślam i powtarzam: czymże jest śmierć bohatera wobec wiecznego czuwania. W tych słowach wyraziła się dobitnie teza o wyższości porządku historii i kultury nad wszelką dezorganizacją, nad porządkiem śmierci. [...] Podzielam [...] wyznanie kształtujące Herbertowy *Tren Fortynbrasa*. Spójność, organizacja i całość mają prymat przed rozsypką, dezorganizacją i cząstkowością. Na zarzut, że jest to wyznanie minimalistyczne, odpowiadam, że jest maksymalistyczne. Chociaż bowiem przyznać należy wyższość porządkowi historii i kultury nad nieporządkiem śmierci, nie posiadamy żadnej z góry nadanej gwarancji, że nasza kultura ludzi XX wieku nie okaże się równie śmiertelna i przemijająca, jak tyle cywilizacji w przeszłości. Nie mamy żadnych gwarancji, oprócz – wiecznego czuwania na wysokim krześle.

Źródło: Kazimierz Wyka, *Tren Fortynbrasa*, „Literatura” 1972, nr 7, s. 3–4.

Ćwiczenie 7

Ćwiczenie 8

Przeczytaj, co o *Trenie Fortynbrasa* napisał polski krytyk i teoretyk literatury Janusz Sławiński. Następnie jeszcze raz odpowiedz na pytanie, po czyjej stronie opowiada się Zbigniew Herbert.

” Janusz Sławiński

Zbigniew Herbert: mowa upośredniona

Utwór jest wypowiedzią, która da się sprowadzić w całości do jednego podmiotu mówiącego. W całej swojej rozpiętości jest monologiem Fortynbrasa. Głos poety nigdzie poza tytułem wiersza, który stanowi integralną część tekstu, nie jawi się bezpośrednio. Dla tego rodzaju przekazów jak *Tren Fortynbrasa* charakterystyczne wydają się przede wszystkim dwie właściwości: a) oddzielenie podmiotu poetyckiego (autora) od fingowanego podmiotu lirycznego, i b) eliminacja sygnałów obecności podmiotu poetyckiego. Zdania składające się na utwór są umieszczone w wyraźnym cudzysłowie; autor nie bierze za nie odpowiedzialności, stanowią one wyraz nastawień i poglądów „ja” lirycznego założonego w utworze. Sam poeta jest zasłonięty całkowicie przez wypowiedź przytaczaną. Z jego punktu widzenia byłaby to jak gdyby wypowiedź „czyjaś”, wypowiedź, której nadawca znajduje się wobec niego w odległości pozwalającej się wyrazić poprzez opozycję form gramatycznych „ja” i „on”. Podmiot liryczny odznacza się w takiej sytuacji znamiennej dwustronnością, jest równocześnie osobą przedstawioną i osobą mówiącą. [...] Wypowiedź poetycką tego rodzaju zwykło się – jak wiadomo – określać mianem liryki roli. [...] Tak więc głos poety nie ma w tekście utworu bezpośrednich uzewnętrznień. Towarzyszy z ukrycia słowom wypowiedzianym przez przedstawioną postać, podobnie jak w przekazie dramatycznym. [...]

Autor jest podmiotem totalnego sensu utworu; sensu, który nie pozwala się zredukować ani do sensu słów wypowiedzianych przez

podmiot liryczny wiersza (Fortynbrasa), ani do przypuszczalnego stanowiska „drugiej osoby” jego monologu (Hamleta). Nie opowiada się on za żadną z tych postaw; interesuje go właśnie ich niewspółmierność i nieprzezwyčajalna obcość. Spoza konfrontacji Fortynbrasa i Hamleta przeziara uniwersalna sytuacja współzawodnictwa dwóch nieprzenikliwych nawzajem dziedzin-doświadczeń: doświadczeń intelektualisty uwikłanego w sprzecznościach, pełnego wahań i niepewności [...], i doświadczeń człowieka władzy, polityka i żołnierza zarazem, nie biorącego w rachubę moralnego aspektu działania, ujmującego swoje powinności w kategoriach skutecznej techniki rządzenia, przeciwstawiającego moralistycznym złudzeniom – siłę, dyscyplinę i przymus.

Źródło: Janusz Sławiński, *Zbigniew Herbert: mowa upośredniona*, [w:] tegoż, *Przypadki poezji*, Kraków 2001, s. 269–271.

Praca domowa

Napisz esej odpowiadający na pytanie: „Czy współczesny świat bardziej potrzebuje Hamletów czy Fortynbrasów?”. Wykorzystaj w swoim tekście cytaty z *Trenu Fortynbrasa* Zbigniewa Herberta.

Dla nauczyciela

Autor: Katarzyna Lewandowska

Przedmiot: Język polski

Temat: Hamlet i Fortynbras w wierszu Herberta

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

13) porównuje utwory literackie lub ich fragmenty, dostrzega kontynuacje i nawiązania w porównywanych utworach, określa cechy wspólne i różne;

14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;

15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

6) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: wypowiedź o charakterze argumentacyjnym, referat, szkic interpretacyjny, szkic krytyczny, definicja, hasło encyklopedyczne, notatka syntetyzująca;

10) w interpretacji przedstawia propozycję odczytania tekstu, formułuje argumenty na podstawie tekstu oraz znanych kontekstów, w tym własnego doświadczenia, przeprowadza logiczny wywód służący uprawomocnieniu formułowanych sądów;

11) stosuje zasady poprawności językowej i stylistycznej w tworzeniu własnego tekstu; potrafi weryfikować własne decyzje poprawnościowe;

12) wykorzystuje wiedzę o języku w pracy redakcyjnej nad tekstem własnym, dokonuje korekty tekstu własnego, stosuje kryteria poprawności językowej.

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

- 1) odczytuje tekst w jego warstwie semantycznej i semiotycznej;
  - 2) rozumie pojęcie tradycji literackiej i kulturowej, rozpoznaje elementy tradycji w utworach, rozumie ich rolę w budowaniu wartości uniwersalnych;
2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:
- 4) porównuje teksty kultury, uwzględniając różnorodne konteksty;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne. Uczeń:

- charakteryzuje wizerunki Hamleta i Fortynbrasa na podstawie *Hamleta* Szekspira i wiersza *Tren Fortynbrasa* Zbigniewa Herberta;
- porównuje relacje między Hamletem a Fortynbrasem w dramacie Williama Szekspira oraz liryku Zbigniewa Herberta;
- określa cechy dwóch wzorców męskości w wierszu i dramacie;
- sporządza notatkę poświęconą różnym interpretacjom *Trenu Fortynbrasa* Zbigniewa Herberta;
- formułuje opinie i sądy;
- wykorzystując teksty krytycznoliterackie K. Wyki i J. Sławińskiego, formułuje argumenty w dyskusji.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;

- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał „Hamlet i Fortynbras w wierszu Herberta”. Prosi uczestników zajęć o zapoznanie się z tekstem w sekcji „Przeczytaj” i multimedium w sekcji „Film” tak, aby podczas lekcji mogli w niej aktywnie uczestniczyć i rozwiązywać zadania.
2. **Recytacja.** Chętna lub wybrana osoba przygotowuje głośne czytanie utworu poetyckiego *Tren Fortynbrasa* Zbigniewa Herberta, z elementami aktorskiej interpretacji.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy uczniom temat i cele zajęć. Prosi, by na ich podstawie uczniowie sformułowali kryteria sukcesu.
2. Nauczyciel prosi uczniów o przypomnienie znaczenia pojęcia intertekstualności. Informuje, że podczas lekcji będą wspólnie badać relacje między bohaterami szekspirowskimi w oryginalnym dziele i w ujęciu Zbigniewa Herberta.

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel zapisuje na tablicy hasło związane z tematem zajęć: Charakterystyka Fortynbrasa z *Hamleta*. Uczniowie podają swoje pomysły, a wyznaczony moderator zapisuje je na tablicy w formie mapy myśli/pojęć, której centralnym punktem są obie postaci: Hamlet i Fortynbras. Po zapisaniu propozycji uczniowie samodzielnie je weryfikują. Następnie nauczyciel uzupełnia wypowiedzi uczniów, jeśli jest to konieczne.
2. Wybrane przed lekcją osoby prezentują wiersz: *Tren Fortynbrasa*
3. **Kształcenie umiejętności analizowania i interpretowania utworów literackich.** Rozpoznanie wstępne. Ustalenie elementów świata przedstawionego. Nauczyciel zadaje pytania sprawdzające zrozumienie tekstu i naprowadzające na jego interpretację, np.
  - Kim jest postać mówiąca?
  - Do kogo się zwraca?
  - Jaki jest nastrój utworu?

Wyodrębnienie środków stylistycznych i określenie ich funkcji w utworze.
Interpretacja tekstu. Sformułowanie tezy interpretacyjnej oraz wypisanie argumentów.
Uczniowie przedstawiają swoje tezy interpretacyjne na forum, a następnie dyskutują nad sposobem odczytania utworu.

- 4. Praca z multimedium.** Uczniowie zapoznają się z materiałem w sekcji „Film”.
Nauczyciel czyta polecenie: 1. Obejrzyj film i wysłuchaj opowieści dr. hab. Andrzeja Franaszka na temat wiersza Zbigniewa Herberta *Tren Fortynbrasa*. Sporządź notatkę, w której sformułujesz odpowiedź na pytanie: po czyjej stronie stoi Zbigniew Herbert: Hamleta czy Fortynbrasa? i prosi uczniów, aby wykonali je w parach. Następnie wybrana osoba prezentuje propozycję odpowiedzi, a pozostali uczniowie ustosunkowują się do niej. Nauczyciel w razie potrzeby uzupełnia ją, udziela też uczniom informacji zwrotnej.
- 5. Utrwalenie wiedzy i umiejętności.** Uczniowie, w parach, rozwiązują zawarte w sekcji „Sprawdź się” ćwiczenia. Następnie, aby uzasadnić poprawność rozwiązań, omawiają je w większych grupach, przygotowując spójną argumentację, którą zaprezentują na forum klasy. Po wyznaczonym czasie następuje wspólne omówienie zadań.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel w dyskusji podsumowującej lekcję może zadać następujące pytanie: Czy mają rację ci reżyserzy, którzy pomijają postać Fortynbrasa w swoich realizacjach *Hamleta*?

Praca domowa:

1. Napisz esej odpowiadający na pytanie: Czy współczesny nam świat bardziej potrzebuje Hamletów, czy Fortynbrasów? Wykorzystaj w swoim tekście cytaty z *Trenu Fortynbrasa* Zbigniewa Herberta.

Materiały pomocnicze:

- Sławomir Świontek, *Znak, tekst i odbiorca w teatrze*, w: *Problemy teorii dramatu i teatru*, pod red. Janusza Deglera, Wrocław 1988.
- Leslie Dunton-Downer, Alan Riding, *Szekspir*. Warszawa 2005.
- Ryszard Nycz, *Wykładowi intertekstualności*, w: *Metodyka literatury*, tom 2, wybór i oprac. J. Pachecka, A. Piątkowska, K. Sałkiewicz, Warszawa 2002.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą przed lekcją zapoznać się z multimedium z sekcji „Film”, aby aktywnie uczestniczyć w zajęciach i pogłębiać swoją wiedzę.